

EXIGENȚE DE ORDIN JURIDIC, ETIC ȘI PSIHOLOGIC PRIVIND DISPUNEREA ȘI EFECTUAREA EXPERTIZELOR JUDICIARE ÎN CAUZELE CU MINORI

Alina POPA
doctorandă

Cunoștințele de care dispun organele de urmărire penală nu întotdeauna sunt suficiente pentru descoperirea și valorificarea anumitor probe, semnalarea și interpretarea unor fapte importante pentru cauză. Sunt frecvente situațiile în care punerea în evidență a acestora presupune participarea în activitatea de urmărire penală a persoanelor competente din diferite domenii de activitate umană (specialiști, experți). În acest sens, expertiza judiciară apare ca o activitate științifică desfășurată, la cererea organelor judiciare, de către experți, având cunoștințe de specialitate asupra persoanelor, obiectelor sau urmelor, în vederea clarificării unor fapte sau împrejurări ori pentru identificarea obiectelor creatoare de urme. Actualmente, expertizele judiciare se prezintă ca activități cu o deosebită importanță în cauzele cu privire la minori. În activitatea practică de judiciarizarea procesului penal în privința unui copil este posibilă luând în considerare rezultatele unei expertize fie medico-legale, psihiatrice sau psihologice.

Cuvinte-cheie: etică, psihologie, urmărire penală, organ de urmărire penală, acțiuni de urmărire penală, particularități de vârstă, minor, expertiză judiciară, expert, specialist, psiholog, probatoriu, apreciere, raport de expertiză, cunoștințe de specialitate, dezvoltare psihică, ordonanță, dispunere, oportunitate.

LEGAL, ETHICAL AND PSYCHOLOGICAL REQUIREMENTS REGARDING THE DISPOSAL AND CONDUCT OF FORENSIC INVESTIGATION IN JUVENILE CASES

Alina POPA
PhD student

The knowledge available to the criminal investigation bodies is not always sufficient for the discovery and capitalization of certain evidence, for signalling and interpretation of facts important for the case. There are frequent situations in which highlighting them involves the participation in criminal prosecution activity of persons competent in various fields of human activity (specialists, experts). In this respect, forensic investigation appears as a scientific activity carried out, at the request of judicial bodies, by experts with specialized knowledge on persons, objects or traces, in order to clarify facts or circumstances or to identify trace objects. Currently, forensic investigations are presented as activities of particular importance in juvenile cases. In the practical activity, the diversion of the criminal process regarding a child is possible considering the results of a forensic, psychiatric or psychological expertise.

Keywords: ethics, psychology, criminal prosecution, criminal prosecution body, criminal prosecution actions, age peculiarities, juvenile, judicial investigation, expert, specialist, psychologist, evidence, assessment, investigation report, specialized knowledge, mental development, ordinance, disposition, opportunity.

Introducere. Manifestarea accentuată a fenomenului infracțional, modalitățile tot mai sofisticate aplicate la comiterea și tănuirea faptelor penale, diversitatea formelor de împotrivire și a actelor distructive la care recurg persoanele implicate pentru a obstrucționa cercetarea cauzelor penale reclamă preocupări susținute în vederea rentabilizării activității de urmărire penală, inclusiv prin amplificarea științifico-criminalistică a acesteia [7, p. 38]. Actualmente, clarificarea obiectivă și deplină a împrejurărilor specifice și complexe ale cauzelor penale cere de la cei angajați în activitatea de urmărire penală, în afară de alte calități, cunoștințe profunde de specialitate. Practica demonstrează că de nivelul de pregătire profesională a acestora depinde, în mare măsură, ca-

litatea cercetărilor penale și, în consecință, eficacitatea luptei împotriva criminalității. Cu descoperirea și cercetarea infracțiunilor se ocupă persoanele autorizate în drept. Cercul larg de cunoștințe de care acestea dispun, de obicei, asigură desfășurarea cu succes a activităților indispensabile identificării faptelor și a împrejurărilor de fapt, interpretării și folosirii lor în cadrul probatorului. În practică însă s-a dovedit că cunoștințele de care dispun organele de urmărire penală nu întotdeauna sunt suficiente pentru descoperirea și valorificarea anumitor probe, semnalarea și interpretarea unor fapte importante pentru cauză. Sunt frecvente situațiile în care punerea în evidență a acestora presupune participarea în activitatea de urmărire penală a persoanelor competente din diferite

domenii de activitate umană [8, p. 466]. Or, succesele indiscutabile în materie de metodologie, aplicarea pe scară largă a realizărilor științei și tehnicii moderne la efectuarea expertizelor au condiționat o sporire vădită a prestigiului și a ponderii acestora în probatoriul judiciar[6, p. 32].

În literatura de specialitate, expertiza judiciară a fost definită drept o activitate științifică desfășurată, la cererea organelor judiciare, de către experți având cunoștințe de specialitate asupra persoanelor, obiectelor sau urmelor, în vederea clarificării unor fapte sau împrejurări ori pentru identificarea obiectelor create de urme[10, p. 312]. Pentru a se asigura valorificarea științifică a mijloacelor materiale de probă prin expertize, organele de urmărire penală trebuie să cunoască și să analizeze întregul material existent în dosarul cauzei și numai pe această bază să se pronunțe asupra necesității și utilității recurgerii la specialiști[15, p. 188].

Scopul publicației este axat pe abordarea succintă a cerințelor de ordin etic, juridic și psihologic referitoare la expertizele judiciare în cauzele cu minori, direcționând, astfel, activitatea organelor de urmărire penală la dispunerea lor în strictă conformitate cu prevederile legii procesual-penale.

Metode aplicate și materiale utilizate. În vederea realizării scopului vizat supra în materia exigențelor juridice, etice și psihologice a dispunerii și efectuării expertizelor judiciare în cauzele cu minori a fost aplicat un sistem complex de metode științifice de cercetare, la acestea referindu-se: metoda gramaticală, metoda sistemică, metoda deducției și inducției, metoda logică, metoda analizei, metoda comparativă. Baza teoretico-juridică a publicației este constituită din doctrina în materia expertizelor judiciare, semnată atât de autorii din Republica Moldova, cât și de cei din alte state, precum și de reglementările normative din acest domeniu al activității procesual-penale.

Rezultate și discuții. Expertizele au o deosebită importanță în cauzele cu privire la minori. Nu în zadar, în unele situații, cum ar fi constatarea vârstei sau a stării psihice, legea prevede expertiza obligatorie[4, p. 5]. În activitatea practică, în dosarele penale cu implicarea copiilor pot apărea situații când expertizele psihiatrico-legale sunt determinante pentru încetarea procesului[5, p. 87]. Art. 143 din CPP al Republicii Moldova determină cazurile în care dispunerea și efectuarea expertizelor judiciare este obligatorie.

În activitatea practică dejudiciarizarea procesului penal în privința unui copil este posibilă luând în considerare rezultatele unei expertize fie medico-legale, psihiatrice sau psihologice. Art. 6 al *Convenției Europene Pentru Drepturile Omului* nu menționează expres regulile de apreciere a concluziilor experților

depuse în cadrul unui proces penal. Prevederile art. 6, alin. 3), litera d) se referă doar la martori, și nu la experți. Fiindcă experții dețin un statut deosebit în raport cu statutul procesual al martorului, jurisprudența CtEDO a elaborat anumite norme în baza prevederilor din alin. 1 și 3 ale art. 6 al Convenției.

Curtea a constatat că dreptul la un proces echitabil nu prescrie obligația instanțelor naționale de a numi experți la solicitarea apărării, atunci când opinia expertului numit de judecată susține constatările procurorului. Cu toate acestea, Curtea Europeană nu ezită să aplice art. 6 alin. 3 lit. d) analogic cu modalitatea de aplicare a expertizelor, dacă aparențele sugerează în mod obiectiv că expertul are un rol de martor al învinuirii. CEDO a interpretat astfel această analiză: un expert poate fi considerat drept martor dacă există dubii în privința neutralității sale. Aceste îndoieli trebuie justificate obiectiv; opinia acuzatului poate avea importanță, dar nu poate fi decisivă. Rolul expertului în timpul procesului și maniera în care-și îndeplinește funcția sunt elemente decisive, având o deosebită importanță[5, p. 81-82].

În vederea dispunerii expertizei organele de urmărire penală trebuie să procedeze la o analiză temeinică a necesității și utilității acestora spre a nu recurge la concursul specialiștilor, decât atunci când pot contribui la lămurirea unor fapte sau stări de fapt care prezintă importanță pentru cauză, respectiv pentru aflarea adevărului. Această analiză se impune întrucât multe probleme ale cauzei pot fi lămurite prin efectuarea altor activități, cum ar fi: ascultarea martorilor, învinuiților, părților vătămate, reconstituiri, confruntări, prezentări pentru recunoaștere, verificări și ridicări de înscrisuri etc.[15, p. 188].

Oportunitatea expertizei se raportează și la *momentul dispunerii* acesteia, mai ales în ideea că o dispunere prematură, ca și întârzierea acesteia, pot avea consecințe negative asupra soluționării cauzei. În prima ipoteză, obiectele sau materialele trimise expertului pot suferi modificări, degradări etc. Iar în a doua ipoteză, datele sau urmele sunt insuficiente pentru realizarea cercetării [14, p. 354]. Temeiul de bază al efectuării expertizelor judiciare în cauzele cu minori este determinat de necesitatea aplicării anumitor cunoștințe speciale, care reprezintă rezultatul unei pregătiri speciale sau a anumitor aptitudini profesionale. În procesul cercetării cauzelor penale cu participarea minorilor putem întâlni, de cele mai frecvente ori, doar câteva categorii de expertize.

La una din expertizele dispuse, în mod obligatoriu, în cauzele cu minori, se atribuie cea referitoare la determinarea stării de sănătate a bănuțului, învinuitului, părții vătămate minore. În caz de dispunere a *expertizei medico-legale* urmează să ținem cont

de faptul că la minori pot fi depistate anumite leziuni corporale care nu au legătură cu faptul infracțiunii. În legătură cu acest fapt, apare necesitatea adresării anumitor întrebări legate de vechimea, mecanismul și proveniența lor[18, p. 100-101].

În cazul în care minorul, până la examinarea medico-legală, a solicitat asistență medicală, medicul legist va studia toate informațiile conținute în documentele medicale, fapt care îi va permite să orienteze colectarea anamnezei și examinarea acesteia în direcția corectă. E necesar ca actele medicale să fie prezentate în original. Studiarea acestor documente importante îi permite medicului legist să obțină informații cu privire la starea inițială a minorului, la caracterul primar și localizarea leziunilor, care se pot modifica ca rezultat al tratamentului chirurgical și medicamentos sau al vindecării.

Colectarea deplină a anamnezei poate completa informațiile existente în ordonanță. Minorul va indica timpul, locul și circumstanțele producerii incidentului, precum și acuzele sale. Expunerea faptelor trebuie să poarte un caracter liber, fiind inadmisibile întrebări care sugerează răspunsul și exprimarea unor dubii cu privire la circumstanțele descrise. Colectarea anamnezei nu trebuie să poarte caracter de interogatoriu. Deși este necesar de a înregistra cât mai deplin circumstanțele expuse de copii, medicul va aprecia critic informațiile obținute. De remarcat faptul că medicului îi pot fi comunicate unele informații cu caracter mai intim, care nu vor fi expuse altor persoane, inclusiv părinților[1, p. 57]. Prezentarea minorului sau a actelor medicale ale acestuia pentru expertiza medico-legală reprezintă prerogativa organului de urmărire penală. Examinarea minorului se efectuează obligatoriu în prezența părinților, a tutorei sau a pedagogului. Reprezentantul organului de urmărire penală poate asista la examinarea minorului de același sex[1, p. 55-56].

Expertiza medico-legală pentru determinarea stării de sănătate este efectuată numai după examinarea clinică și paraclinică minuțioasă a minorului. Expertului i se vor prezenta toate documentele medicale în original[5, p. 85]. Este necesar să trecem în revistă și următorul fapt: actualmente, conceptul de dezvoltare psihică a primit mai multe accepțiuni în care fie s-a pus accentul pe sensul dezvoltării psihice care este ascendent, progresiv, care presupune treceri de la simplu la complex, de la inferior la superior, fie că accentul a căzut nu atât pe conținutul dezvoltării psihice (formarea de însușiri și structuri psihocomportamentale), cât pe caracteristicile acestuia, subliniindu-se faptul că numai noutatea acestor structuri ne permite să le considerăm ca fiind rezultat al dezvoltării sau într-o altă accepție, accentul e căzut pe caracterul dinamic

al psihicului, pe necesitatea înțelegerii faptului ce fenomene psihice nu sunt date, odată pentru totdeauna, în forma sa finită, ca ceva invariabil[11, p. 3-4; 13, p. 468].

Or, un motiv pentru dispunerea *expertizei judiciare-psihiatrice* la faza urmăririi penale sunt bănuielile privind starea psihică adecvată a persoanelor atrase la răspundere penală[13, p. 468]. Bănuielile privind starea psihică a bănuितului, învinuitului minor sunt determinate de informațiile privind tratamentul în trecut în spitalele de psihiatrie, aflarea la evidență în cadrul dispensarului psihoneurologic[17, p. 152].

Pentru stabilirea stării psihice se efectuează o expertiză psihiatrică, în care pot fi utilizate și cunoștințele în domeniul psihologiei. La constatarea stării psihice a bănuितului, învinuitului, inculpatului urmează să fie analizat caracterul și motivul infracțiunii, comportamentul persoanei în timpul comiterii infracțiunii și după aceasta. Totodată, este necesar a lua în considerare datele ce caracterizează comportamentul făptuitorului în perioada de până la comiterea infracțiunii, precum și cele privind maladiile de care a suferit acesta. În asemenea situații, expertul poate cere diferite acte, certificate de boală etc. din instituțiile medicale unde s-a tratat persoana. În cazuri de necesitate, de exemplu, atunci când există date că persoana obosește repede, are o atenție dispersată, o stare emoțională instabilă, se efectuează expertiza psihiatrico-psihologică complexă[5, p. 82].

Necesitatea efectuării expertizei psihiatrico-legală a unui minor apare, de regulă, în cazurile de delincvență juvenilă, în cazurile comiterii unor infracțiuni sau a unor acțiuni socialmente periculoase. Delincvența este o caracteristică întâlnită frecvent la persoanele imature, adică la minori. Ea reprezintă o devianță de natură penală, fiind un fenomen complex, care definește un ansamblu de conduite aflate în conflict nu numai cu normele sociale și etico-morale, ci și cu cele penale. Adeseori copilul, adolescentul prezintă comportament ce vădește opunere față de autoritarismul adulților, manifestată prin aspectul unor acțiuni pătrunse de auto- și/sau hetero-agresiune, care sunt calificate în raport cu încălcarea normelor etico-morale și sociale drept acte deviante. În cazurile când comportamentul deviant persistă și devine o conduită predominantă, concomitent intrând în conflict cu norma penală, el creează consecințe negative grave pentru viitorul minorului[3, p. 92].

În general, organizarea corectă a expertizei psihiatrico-judiciare este determinată de: 1) justificarea îndreptării minorului la examinarea psihiatrică; 2) selectarea corespunzătoare a genului expertizei; 3) calificarea corespunzătoare a specialiștilor antrenați în efectuarea expertizelor psihiatrice a minorilor; 4)

utilizarea criteriilor aprobate de diagnosticare și apreciere a stărilor psihice; 5) caracterul corespunzător al măsurilor recomandate și al posibilităților de realizare a acestora[19, p. 378].

Atragem atenție și la faptul că este important ca, de la momentul începerii urmăririi penale în privința minorului, cu acesta să lucreze nu doar reprezentantul organului de urmărire penală și avocatul, ci și specialistul psihiatru și pato-psiholog. Examinarea prealabilă a copiilor de către acești specialiști reprezintă condiția apărării calificate a copilului infractor, realizarea dreptului copilului în privința plenitudinii aprecierii circumstanțelor ce au importanță pentru cauză, condiția optimă, care exclude darea unei sentințe ilegale în privința minorului ce suferă de boala psihică sau trimiterea neîntemeiată la expertiză a minorului care nu înregistrează boli psihice[19, p. 396].

Expertiza psihiatrico-legală are ca scop constatarea stării psihice a subiectului și evaluarea impactului acesteia asupra calității percepției și reflectării realității ambientale, precum și asupra capacității de a dirija volițional comportamentul, prevăzând consecințele acțiunilor proprii. În cadrul expertizei se studiază: a) tulburările psihice prezente la copii atât în aspect de etiopatogenie, manifestări clinice, măsurile profilactice și terapeutice, cât și în sensul influenței acestora asupra discernământului; b) impactul tulburărilor psihice diagnosticate la copii asupra capacității persoanei de a-și da seama de acțiunile sau inacțiunile sale, de a le dirija și a le prevedea consecințele; c) eventualele măsuri de tratament, de recuperare, de constrângere cu caracter medical, necesare a fi aplicate; d) capacitatea minorilor și a părții vătămate de a face declarații; e) corespunderea vârstei cronologice cu cea psihologică; f) manifestările de simulare, agravare, disimulare.

Sub aspectul expertizei psihiatrico-legală a copiilor se constată manifestări: imature (infantile), nevrotice, dezarmonice (psihopatie), psihotice și deteriorate, demențiale (retardate mintal). Tulburarea specifică de personalitate sau cea având ca substrat patologic organicitatea cerebrală (personalitatea dizarmonică, psihopatul) este cea mai frecvent întâlnită în procesul de expertiză psihiatrico-legală. Această categorie de tulburări psihice se manifestă preponderent prin devieri caracteriale și de comportament pe fundalul facultăților intelectuale și cognitive relativ păstrate. Persoanele psihopatie, în general, acționează cu discernământ și, de regulă, sunt responsabile de acțiunile săvârșite[5, p. 87-88].

Sarcina de bază a expertizei judiciar-psihologice a minorilor (de fapt, ca și în general al acestei expertize) o reprezintă calificarea corectă a stării psihice, care include constatarea sau absența dereglărilor

psihice, determinarea apartenenței nozologice sau sindromice (diagnostica) și a gradului de exprimare, a caracterului patologiei (criteriile aprecierii judiciar-psihiatrice). Soluționarea în parte a acestor întrebări este practic imposibilă sau dificilă fără cunoașterea particularităților psihiatrico-clinice ale celor cu vârsta sub majorat[19, p. 378].

Expertiza psihiatrico-legală a minorilor este un lucru extrem de dificil, în aspect medical și juridic. Dificultățile expertizei psihiatrico-legală a minorilor sunt determinate atât de particularitățile comportamentale specifice acestei vârste, cât și de evoluția manifestărilor clinice (care diferă de cea urmărită la adulți) ale maladiilor psihice. Concomitent, la minori, foarte frecvent sunt constatate asocieri neobișnuite de diverse simptome și sindroame, preponderent emoțional-voliționale. Aceste sindroame, de regulă, preiau aspectul unor reacții de șantaj, de protest, de refuz, de negare, de imitare, de criticism exagerat, de emancipare, etc. care modifică esențial manifestările clinico-evolutive ale stărilor psihotice. Cele relatate conduc la instalarea unui polimorfism clinic și evolutiv al deficiențelor mintale și comportamentale în perioada copilăriei și adolescenței. Aspectele menționate impun necesitatea unei analize aprofundate și detaliate a manifestărilor clinice ale diferitelor maladii psihice în perioada de până la atingerea majoratului (comparativ cu vârstnicii) pentru ca rezultatele expertizei psihiatrico-legală al acestei categorii de vârstă (minorii) să fie, pe cât posibil, obiective[3, p. 91-92].

Pentru un raport de expertiză întemeiat este necesar să obținem informații depline despre minor, despre bolile și traumele suportate, despre actele de comportament aberant din trecut, despre dinamica stării la momentul investigării. Datele expuse vorbesc evident despre necesitatea examinării minorului în condiții de staționar și nu de ambulator, precum și despre necesitatea strângerii minuțioase a materialelor în cadrul cauzelor penale[19, p. 381].

Este necesar să ținem cont de faptul că la vârsta minoratului se observă o diminuare a nivelului de excitație a sistemului nervos central, o slăbire a proceselor de abținere și o predominare a proceselor de iritare, neconformitate și dezintegrare a reacțiilor copilului în raport cu influența iritanților externi, interes ridicat față de evenimentele vieții, dorința de a participa la ele, autoaprecierea propriilor forțe și posibilități. Toate acestea au loc pe un fon emoțional ridicat. Or, fără antrenarea psihologului, reprezentantul organului de urmărire penală nu va fi în stare să determine pe cât de tare unele particularități de vârstă și-au lăsat amprenta asupra activității minorului, importantă din punct de vedere a dreptului penal [20, p. 145]. În acest context, o importanță aparte o are *experti-*

za psihologică în cauzele cu minori, dispusă atunci când reprezentantul organului de urmărire penală se confruntă cu anumite neclarități în materia dezvoltării intelectuale a minorului. Psihologul, la analiza cauzelor orientării antiobștești ale minorului, examinează particularitățile formării spiritului de echitate și dreptate a acestuia, a valorilor cu date reale, a obiectivelor moral-normative, corelându-le cu particularitățile individual-tipologice și cele de caracter. Desigur, la cercetarea specificului adoptării deciziilor, sunt studiate trăsăturile individuale ale minorului care, în mare parte, prezintă interes și pentru dreptul penal. Din acest considerent, reprezentantul organului de urmărire penală trebuie să cunoască la perfecție particularitățile psihologice ale minorului, să le ia în calcul la selectarea procedurilor tactice de efectuare a acțiunilor de urmărire penală sau cu participarea persoanelor cu vârsta sub majorat [21, p. 335].

Obiect al expertizelor judiciar-psihologice îl constituie orice stări psihologice ale persoanelor ce nu prezintă patologii psihice [17, p. 153]. Spre deosebire de expertiza judiciar-psihiatrică, cea psihologică investighează reflectările psihice nepatologice. Expertiza psihologică nu este competentă să soluționeze întrebările cu caracter juridic, în particular, să determine autenticitatea declarațiilor, scopurile și motivele infracțiunii, să stabilească forma de vinovăție etc. Expertiza psihologică urmează a fi înfăptuită prin metode și mijloace psihologico-științifice moderne, iar rezultatele acesteia să fie accesibile pentru aprecierea ofițerului de urmărire penală și a instanței de judecată [21, p. 417].

Aplicarea cunoștințelor psihologice contribuie la soluționarea corectă a sarcinilor descoperirii și cercetării infracțiunilor și a reeducării persoanelor care au comis fapte interzise de legea penală. Folosirea muncii psihologului în activitatea de urmărire penală cunoaște următoarele forme: 1) consultări în cadrul cauzelor penale; 2) antrenarea psihologului în calitate de specialist; 3) antrenarea psihologului în procesul penal în calitate de expert [16, p. 532].

Cu ajutorul expertizei judiciar-psihologice putem obține informații care fac posibilă perceperea și aprecierea corectă a particularităților activității psihice și a manifestărilor persoanei, care au importanță pentru formularea concluziilor cu caracter juridic. În particular, raporturile de expertiză judiciar-psihologice contribuie la aprecierea corectă a declarațiilor victimelor, martorilor, bănuțiilor, învinuțiilor în cazurile în care acestea stărnesc neclarități, dubii sub aspect de autenticitate, inclusiv și a minorilor când declarațiile acestora capătă o nuanță din domeniul fantasticii [22, p. 233].

Adeseori, minorii care comit infracțiuni au o atitudine copilărească atât față de ceea ce înfăptuiesc, cât

și vis-a-vis de normele juridice pe care, de altfel, nici nu le cunosc. De cele mai multe ori, apartenența la grupul criminal este motivată de solidaritatea de grup, iar psihologic este determinată de sentimentul de inferioritate și de mecanismele subconștiente de apărare, asociate cu tendința de a se evidenția și de a obține în cadrul acestui grup un statut de „important”, adoptând pentru realizarea acestui scop un comportament ieșit din comun, deviant, infracțional [3, p. 92-93].

Practicienii din cadrul organelor de drept, antrenați în investigarea cauzelor cu minori se confruntă de frecvente ori cu anumite situații când minorul făptuitor manifestă diverse semne de întârziere în dezvoltarea psihică. În procesul cercetării faptelor, sunt identificate situații de neproporționalitate între conținutul obiectiv al acțiunii minorului și obiectivele subiectiv trasate. De frecvente ori, acțiunile minorilor sunt însoțite de un grad de cinism avansat, de atacuri demonstrative. În marea majoritate a cazurilor, acești minori sunt recunoscuți ca responsabili în baza expertizei psihiatrice legale. Însă, în același timp, în fața unei alte expertize – judiciar-psihologice, este pusă sarcina de a stabili nivelul de dezvoltare intelectuală a făptuitorului minor, nivelul de dezvoltare a sferei emoțional-volitivă a acestuia, precum și particularitățile individual-tipologice ale personalității, acestea având importanță substanțială la soluționarea cauzelor penale.

În cadrul expertizei judiciar-psihologice se stabilește dacă minorul este capabil să conștientizeze pe deplin caracterul și importanța acțiunilor comise, precum și dacă are posibilitatea de a-și coordona propria activitate în momentul comiterii infracțiunii [16, p. 560].

Expertiza nu poate determina veridicitatea sau caracterul fals al declarațiilor prezentate de minori, deoarece numai urmărirea penală și judecata pot determina, în procesul cercetării și examinării, veridicitatea declarațiilor persoanelor audiate. În caz de prezență a datelor care vorbesc despre debilitatea mintală a minorului, reprezentantul organului de urmărire penală trebuie să clarifice gradul ei și posibilitatea acestuia de a-și da seama de caracterul propriilor acțiuni. În asemenea cazuri, urmează a fi dispusă expertiza corespunzătoare, efectuată de specialiști în domeniul psihologiei juvenile, adolescente (psiholog, pedagog) sau aceste întrebări urmează a fi soluționate de către expertul psihiatru. Mai mult ca atât, la momentul în care ordonanța de dispunere a expertizei vizate este adusă la cunoștința bănuțului, învinuțului minor, este obligatorie prezența apărătorului și a reprezentantului legal [18, p. 102].

În cadrul procesului penal în care sunt implicați copii în calitate de acuzat, victimă sau martor se

pot efectua expertize psihologice în situația în care nu sunt observate anumite patologii care ar ridica problema iresponsabilității. Expertizele psihologice au scopul de a stabili: a) particularitățile psihologice individuale ale persoanelor care ar fi putut să influențeze comportamentul lor într-o situație extremă sau psiho-traumatizantă (nivelul dezvoltării intelectuale; prezența anumitor stări psihofiziologice (anxietate, sugestibilitate înaltă, impulsivitate etc.) care pot influența considerabil comportamentul și mărturiile depuse; b) diagnosticul stărilor de tensiune psihică nepatologică (anxietate, fobie, stres, afect etc.), care au cauzat comiterea crimei, comportamentul inadecvat manifestat în situații extreme etc.; c) sfera motivațională a personalității, a tendințelor care au stimulat săvârșirea faptelor criminale; d) capacitatea subiectului de a conștientiza importanța acțiunilor proprii și a le controla (în special, în cazul copiilor inculpați și al persoanelor cu semne de retard mental); e) capacitatea victimelor, martorilor de a percepe corect circumstanțele importante pentru dosar și de a depune mărturii corecte[5, p. 88-89]. Datele expertizei psihologice judiciare pot fi utile, de asemenea, și în scopuri tactice: a) pentru stabilirea contactului psihologic în timpul urmăririi penale; b) pentru a identifica comportamentul simulat; c) pentru a depista cauzele denaturării neintenționate a informațiilor de către martor.

Informațiile de natură psihologică sunt utile și pentru organizarea activităților psiho-profilactice și educaționale cu diverse categorii de persoane[12, p. 125]. În procesul dispunerii expertizei judiciare psihologice pentru a constata dacă minorul conștientiza propriile acțiuni și dacă putea să le dirijeze, ofițerul de urmărire penală, apreciind materialele cauzei, trebuie să acorde atenție următoarelor momente: 1) scopul infracțiunii comise; 2) coraportul între scop și mijloacele folosite pentru realizarea lui; 3) caracterul determinat și stabil al obiectivului trasat; 4) corespunderea modalităților de realizare a scopului trăsăturilor individuale ale făptuitorului minor[16, p. 563].

La cercetarea infracțiunilor comise de minori, antrenarea psihologului nu doar că ridică eficiența investigațiilor, ci mai contribuie și la optimizarea contactului psihologic între minor și reprezentantul organului de urmărire penală[16, p. 563]. În procesul efectuării expertizelor medico-legale și judiciare psihiatrice poate apărea necesitatea examinării minorului în staționar (cu spitalizare). Plasarea bănuților, învinuților în staționar pentru investigații este reglementată de legea procesual-penală. Totodată, chestiunea referitoare la examinare în condiții de staționar a martorilor, părților vătămate nu este reglementată de lege, iar soluționarea corectă a acestor întrebări este

posibilă doar cu respectarea anumitor norme de ordin etico-moral[18, p. 102-103].

Expertiza psihiatrică sau medico-legală în privința părții vătămate și a martorului se efectuează fără acordul acestora și, neapărat, în condiții de ambulator. De notat că procurorul trebuie să constate, în mod obligatoriu, atitudinea acestor persoane față de expertiza ce va fi efectuată și acceptul sau refuzul de a fi supuse unei asemenea expertize. În caz de refuz, este necesar de a constata motivele urmând ca în ordonanța de dispunere a expertizei să fie indicate respectivele împrejurări. Expertiza fără acordul părții vătămate și al martorului se efectuează doar în cazurile în care prin alte probe nu pot fi constatate împrejurările importante pentru cauză. Constatarea stării psihice sau fizice a părții vătămate și a martorului se efectuează fără acordul persoanei doar în cazurile în care declarațiile lor vor fi puse ulterior, în mod exclusiv sau principal, în baza hotărârilor în cauza penală, iar alte probe nu există sau acestea sunt insuficiente[5, p. 82-83].

Expertiza judiciar psihologică a minorilor poate fi încredințată doar medicului psihiatru cu pregătire specială în domeniul psihiatriei juvenile. Se recomandă ca expertiza judiciar-psihiatrică a minorilor să fie, preponderent, complexă, cu antrenarea largă a specialiștilor corespunzători (sexopatolog, psihoendocrinolog, pedagog etc.)[19, p. 397].

În ultima perioadă de timp, în practica organelor de drept întâlnim cazuri de dispunere a expertizelor judiciare psihologo-psihiatrice complexe care permit a soluționa mai profund, deplin și cu mai multă nădejde chestiunile practice aflate la interferența științei juridice, psihologice și psihiatrice. Acest tip de expertiză nu doar sumează posibilitățile expertizei psihiatrice și a celei psihologice. Spre deosebire de acestea luate aparte, ea face posibilă stabilirea calităților sistemice ale obiectelor investigate: a) stabili rezultatul condiționării reciproce a unui complex de factori psihologici și psihopatologici; a) descoperi legătura de sistem dintre acestea și interdependența lor [21, p. 422]. În acest caz, caracterul interdisciplinar al expertizei depășește competența și cunoștințele unui singur expert, solicită materiale suplimentare și generează o forță probatorie mai avansată a concluziilor formulate, fiind posibilă soluționarea unui cerc mai larg de întrebări[13, p. 469].

Atragem atenția și la faptul că recepționând și apreciind raportul de expertiză, reprezentantul organului de urmărire penală este obligat să-l aducă la cunoștința bănuțului, învinuțului minor în prezența avocatului, pedagogului și a reprezentantului legal. Întrebarea referitoare la timpul și locul acestei acțiuni nu este specificată în lege. Autoarea N. Gh. Calughina susține că este inadmisibil ca raportul de expertiză să

li se prezintă acestor persoane în momentul luării de cunoștință cu materialele cauzei penale (la finalizarea urmăririi penale). O asemenea practică, susține ea, trebuie imputată, exclusă, deoarece generează încălcări substanțiale ale drepturilor învinuților minori. Mai mult ca atât, neinformarea corespunzătoare și la timp a învinutului minor și avocatului acestuia cu raportul de expertiză creează impedimente în materia solicitării expertizelor suplimentare și repetate, la înaintarea cererilor privind anumite întrebări suplimentare care pot fi adresate experților pentru a fi soluționate, poate duce la tergiversarea efectuării urmăririi penale în cauzele cu minorii [18, p. 103].

Susținem pe deplin și poziția că nu se admite audierea expertului în cazul în care este necesară obținerea unei informații suplimentare. În asemenea situații se efectuează expertiza suplimentară. Dat fiind că declarațiile expertului nu sunt considerate ca un mijloc separat de probă, ci se includ ca o parte componentă a expertizei, se interzice audierea expertului până la prezentarea raportului [4, p. 31].

Concluzii. În urma studiului întreprins, considerăm că este necesară completarea art. 66, alin. 2) din CPP al Republicii Moldova cu pct. 22¹ cu următorul conținut: „să ia cunoștință de conținutul raportului de expertiză imediat după ce acesta a fost pus la dispoziția organului de urmărire penală”. În opinia noastră, acest lucru ar asigura legalitatea procesului penal, ar disciplina reprezentanții organului de urmărire penală și ar asigura drepturile învinutului, inclusiv ale celui minor.

Totodată, exprimăm și opinia conform căreia, cunoașterea substanțială, respectarea și executarea strictă a normelor procesual-penale, a recomandărilor elaborate de știința criminalisticii, îi permit reprezentantului organului de urmărire penală să realizeze cu succes întregul sistem de sarcini și obiective trasate cu ocazia dispunerii expertizelor judiciare. Respectarea normelor etico-morale oferă posibilitatea aprecierii, din punct de vedere moral, a admisibilității anumitor procedee de efectuare a acțiunilor de urmărire penală în privința și cu participarea minorilor.

Referințe bibliografice

1. BACIU, Gh., PĂDURE, A. Expertiza medico-legală a minorilor. În: *Expertiza judiciară în cauzele privind minorii*. Chișinău : Institutul de Reforme Penale, 2005, pp. 54-89. ISBN 9975-9848-8-6.

2. Codul de procedură penală al RM: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: MO al RM, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.

3. COȘCIUG, I. Particularitățile expertizei psihiatrice legale la minori în procesul penal. În: *Expertiza judiciară în cauzele privind minorii*. Chișinău : Institutul de Reforme Penale, 2005, pp. 89-117. ISBN 9975-9848-8-6.

4. DOLEA, I. Aspecte procesual-penale privind expertiza judiciară. În: *Expertiza judiciară în cauzele privind minorii*. Chișinău : Institutul de Reforme Penale, 2005, pp. 5-31. ISBN 9975-9848-8-6.

5. DOLEA, I., ROMAN, D. *Ghid privind procedurile prietenoase copiilor la faza de urmărire penală* :Ghid pentru procurori. Chișinău, 2011. 120 p. ISBN978-9975-80-447-9

6. DORAȘ, S. Expertiza criminalistică – mijloc eficient de administrare a probelor, inclusiv în cauzele cu minori. În: *Expertiza judiciară în cauzele privind minorii*. Chișinău :Institutul de Reforme Penale, 2005, pp. 32-53. ISBN 9975-9848-8-6.

7. DORAȘ, S. Unele viziuni privind efectuarea expertizei criminalistice în procedura de urmărire penală. În: *Criminalistica în serviciul justiției: constatări, tendințe și realizări. materialele* : Simpozionului intern. de criminalistică, 19-20 sept. 2008. Chișinău : ULIM, 2009, pp. 38-40. ISBN 978-9975-934-62-6.

8. DORAȘ, S. *Criminalistica*. Chișinău : Cartea Juridică, 2011. 630 p. ISBN 978-9975-53-015-6.

9. *Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar*, nr. 68 din 14.04.2016 [online] [citat 16.07.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110463&lang=ro

10. MIRCEA, I. *Criminalistica*. București : Lumina Lex, 1999. 351 p. ISBN 973-588-147-0

11. POP, O. *Răspunderea penală pentru faptele săvârșite de minori*. Timișoara : MIRTON, 2002. 108 p. ISBN 973-585-751-0.

12. RÎJICOVA, S. Expertiza psihologică judiciară în cadrul sistemului judiciar. În: *Expertiza judiciară în cauzele privind minorii*. Chișinău : Institutul de Reforme Penale, 2005, pp. 118-132. ISBN 9975-9848-8-6.

13. RUSU, V. Unele particularități metodologice ale investigării infracțiunilor comise de minori. În: *Realități și perspective ale învățământului juridic național* : Conf. șt. naț. cuparticip. intern., 01-02 oct. 2019 : Culegerea comunicărilor. Chișinău, 2020, vol. II, pp. 461-472.

14. STANCU, Em. *Tratat de criminalistică*. București : Universul Juridic, 2010. 839 p. ISBN 978-973-127-387-7.

15. *Tacticacriminalistică*. Coord.: C. Aionițoaie, V. Bercheșan, I. Boțoc. București : Serviciul Editorial șiCinematografic, 1989. 290 p.

16. ВАСИЛЬЕВ, В. Л. *Юридическая психология*.

Санкт-Петербург : ПИТЕР ПРЕСС, 1997. 649 p. ISBN 5-88782-231-7.

17. ГЕОРГИЦЭ, М. *Возможности судебных экспертиз: криминалистическое обеспечение* : Научно-практическое пособие. Кишинэу, 2008. 198 p. ISBN 978-9975-78-654-6.

18. КАЛУГИНА, Н. Г. *Этические основы следственных действий по делам о преступлениях несовершеннолетних* : Монография. Домодедово : Всерос. ин-т повышения квалификации работников МВД России, 2000. 163 p.

19. *Судебная психиатрия* : Учебник. Под ред. А. С. Дмитриева и Т. В. Клименко. Москва : Юристъ, 1998. 405 p. ISBN 5-7975-0062-0.

20. ЧУФАРОВСКИЙ, Ю. В. *Юридическая психология*. Москва : Юрист, 1995. 255 p. ISBN 5-7357-0064-2.

21. ЧУФАРОВСКИЙ, Ю. В. *Юридическая психология* : Учебник. Москва, 2003. 469 p. ISBN 5-98032-250-7.

22. ШИХАНЦОВ, Г. Г. *Юридическая психология*. Москва : Зерцало, 1998. 344 p. ISBN 5-8078-0008-7.

DESPRE AUTOARE/ABOUT AUTHOR

POPA Alina,
doctorandă,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
e-mail:alina.drob@yahoo.com
tel. 069288900.

POPA Alina, PhD student,
University of European Studies of Moldova
e-mail:alina.drob@yahoo.com
tel. 069288900.

